

אמתלא

'אמתלא' היא נאמנות שנתנה התורה לאדם לחזור בו מדבריו הראשונים, בתנאי שיתן הסבר לדבריו הראשונים. ההסבר יכול להיות כתוצאה מאילוץ חיצוני (סיבה מציאותית), או כתוצאה מאילוץ פנימי-אישי ('טעיתי'): כדי שבי"ד יוכלו לקבל את הטענה השנייה -- האמתלה -- צריך שיהיה בה ממש¹, ויהיה ניכר מדבריו שהיא אמת. מטעם זה אין בי"ד מקבלים אמתלא נגד מעשה אם האמתלא אינה "מכסה" את המעשה (כפ"י שיפורט להלן).

אדם נאמן ליתן אמתלא בין כשהוא סותר את דבריו ובין כשהוא מפרש את דבריו (לשיטת תוס' שאינו נאמן מטעם הפה שאסר אחר תוך כדי דבור).

הסברא לאמתלא ניתנת להבנה בשלושה אופנים שונים:

- (א) כל מקום שאין בירור אוביקטיבי-הלכתי על סמך עדותו של אדם נתנה לו התורה אפשרות לחזור בו אם מתברר שהבירור הפרטי שלו לא היה אמיתי.
- (ב) כל מקום שהבירור משפיע רק על האדם עצמו ניתנה לו האפשרות לחזור בו, אך כשהברור שלו נוגע גם לאחרים שוב אין ביכולתו לחזור.
- (ג) כל מקום שהברור נובע ממנו ולא מגורם חיצוני יכול האדם לחזור בו משום היותו בעלים על דבריו.

לפי הסברים א', ב' תועיל אמתלא אך ורק בשוי אנפשיה חתיבא, דאיסורא, וממילא את הגמרא ככתובות כ"ב. "אמרה טמאה אני וחזרה ואמרה טהורה אני מהו אמר ליה אף בזו אם נתנה אמתלא לדבריה נאמנת", שמובנת בפשטות מטעם עד אחד נאמן באיסורין נצטרך להסביר בצורה מחודשת, שהנאמנות לטמאה אני נובעת משויא אנפשה, כי לאשה יש חזקת טהרה, ואין עד נאמן באיסורין מועיל מול חזקה (שב שמעתתא ו, י"ט).

לפי הסבר ג' תועיל לכאורה אמתלא בכל סוגי העדויות, כולל שני עדים, ולכן יש צורך להבין את הגמרא בסנהדרין מ"ד: שמוכח שאין אמתלא בשני עדים (ר' לקמן). לעומת זאת הגמרא בכתובות תהיה מובנת כפשוטה מטעם ע"א נאמן באיסורין: באשר לאמתלא בעדים – נראה שאפשר לומר שהסברא השלישית היא הנכונה ואעפ"כ לא תהיה אמתלא בעדים, בגלל הדין של "כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד". האם הדברים אמורים גם בעד אחד? נראה שיש לומר שרק בשני עדים לא תועיל אמתלא, וזאת כתוצאה משלש סיבות אפשריות:

- (1) אין דין של "כיון שהגיד" בע"א. (2) בע"א אכן יש דין של "כיון שהגיד", ואעפ"כ תועיל אמתלא, בנגוד לשני עדים, כי בהם יש גם דין של "כיון שנחקרה עדותן בב"ד"; והוא הגורם לקבלת דבריהם באופן סופי. (3) הסבר שלישי להבדל בין ע"א לשני עדים זהיה מבוסס על הטעם של "כיון שהגיד" בע"א ובשני עדים; בשני עדים זוהי גזרת הכתוב שנאלצים לחתוך עדות ע"פ ההגדה הראשונה; לעומת זאת בע"א כיון שהגיד מבוסס רק על סברא ולכן, במקום שיש גזרת הכתוב – אמתלא לא תועיל, אבל בע"א שיש סברה – האמתלא נותנת לנו סברה להאמין לעדות השניה.
- הרמב"ם ובעקבותיו השו"ע, פסקו שבשני עדים לא מועילה אמתלא², ובעד

(1) רמב"ם הלכות אישות פ"ט ה"א.

(2) רמב"ם הלכות עדות פ"ג ה"ה. שו"ע חו"מ סי' כ"ט סעיף א'.

אחד 3 ובשווא אנפשה 4 מועילה אמתלא. הרמב"ם והשו"ע למדו כנראה את יסוד אמתלא כהסבר השלישי, בהגבלה לגבי שני עדים (ויש להוסיף שאם נאמר שהרמב"ם למד שטמאה אני מטעם שווא אנפשה א"כ יתכן שלמד כהסבר הראשון או השני). לעומת זאת יש דעות שסוברות שבע"א לא תועיל אמתלא, ונראה שסברו כהסבר הראשון או השני.

והנה נפק"מ בין ההסברים הנ"ל לאמתלא תהיה שלפי שני ההסברים השונים אמתלא תועיל גם נגד מעשה, אך להבנה השלישית כיון שהמעשה מהוה בירור חיצוני שוב לא, תהיה אפשרות לאמתלא (כי נאמנות אדם ליתן אמתלא ניתנת כשעצם בירור האסור נובע רק ממנו). וכאן מתעוררת בעית הפסיקה בשו"ע שלכאורה סותר את עצמו באמתלא נגד מעשה. בשו"ע יו"ד סי' א' סעיף י"ג פסק המחבר: "טבח שעשה סימן בראש הכבש השחוט שיהיה נראה שהוא טריפה וגם היה אומר שהיא טריפה, ואח"כ אמר שכשר היה ולא אמר כן אלא כדי שלא יקחו אותו וישאר לו ליקח ממנו בשר, כיון שנתן אמתלא לדבריו נאמן". ובסי' קפ"ה סעיף י"ג כתב: "אבל אם ראוה לבושת בגדים המיוחדים לימי נידותה ואח"כ אמרה טהורה אני אע"פ שנתנה אמתלא אינה נאמנת". כפי שהוכחנו סובר השו"ע בהכרח כסברה השלישית, לכן יהיו פסקי השו"ע קשים ביותר, כי מלבד הסתירה שביניהם הרי בשני המקרים יש בירור חיצוני, וא"כ איך מועילה אמתלא בשוחט, ואולי יש לתרץ בדוחק שהבירור החיצוני תלוי במידת הכרחיות המעשה: אם לא היתה ברירה כמו בשוחט. אלא לעשות סימן - תועיל אמתלא, אבל בנידה היתה יכולה להסתפק באמירת "טמאה אנוכל" ולכן לא תועיל אמתלא.

נפק"מ נוספת בין ההסברים הנ"ל תהיה האם תועיל אמתלא בדיני ממונות. נראה שלפי ההבנות א' וב' לא תועיל אמתלא, או משום שנאמנות ע"א בממונות - הודאת בעל-דין - מהוה בירור (להסבר א'), או משום שדיני ממונות נוגעים גם לאחר (להסבר ב'). רק לפי ההסבר השלישי אפשר יהיה לומר שאמתלא תועיל בדיני ממונות.

ובאמת מצינו שחולקים אם בדיני ממונות מועילה אמתלא. הקצות בסימן פ' מביא מחלוקת אם מועילא אמתלא בדיני ממונות. ונראה שאת המחלוקת יש לתלות בהסבר אמתלא. והנה הבית שמואל והחלקת מחוקק פסקו באה"ע סי' קטו שאין אמתלא בממונות, ונראה שמוסכם כך להלכה, וא"כ שוב יקשה מספק השו"ע שסובר כהבנה השלישית. ונראה שגם מי שסובר שהקביעה אם מועילה אמתלא היא כהסבר השלישי - יודה בדיני ממונות שלא תועיל אמתלא אם היא נוגעת לאחרים, משום שכל מה שהתירו לאדם לחזור מעדותו באיסורין אע"פ שהחזרה מתיחסת לאחר היא במקום שגורם היתר לשני, אבל בממונות חזרתו יוצרת חיוב לאחר ומזכה את עצמו, ולחייב אחרים אין לאדם נאמנות.

ויש להסתפק כשדיני ממונות תלויים בדיני איסורים האם תועיל אמתלא או לא? האם ניתן לומר שאמתלא תועיל גם לדיני ממונות משום שעיקר הכונה היתה לדיני איסורים, ואם ממילא בא נזק ממוני אני נאמן משום שלא באתי לחייב את השני, אלא להתיר האיסור. או שאפשר לומר שמכיון שלא ניתנה לאדם נאמנות בדיני ממונות, ממילא לא תהיה נאמנות לגבי האיסורין, משום שאם נאמן לאיסורין ולא לממונות תיוצר סתירה, המחייבת אותנו לא לקבל את האמתלא כלל.

(3) רמב"ם הלכות איסורי-ביאה פ"ד ה"י, שו"ע יו"ד סי' א' סעיף י"ג, יו"ד סי' קפ"ה סעיף ג'.

(4) רמב"ם הלכות אישות פ"ט הל"א, שו"ע אה"ע סי' מ"ז סעיף ד'.